

Nijmegen, 4 mei 2020

Betreft: Aanbieding initiatiefvoorstel 'Geef Nijmegen haar Stolpersteine'

Aan de burgemeester van Nijmegen, dhr H.M.F.Bruls

Geachte burgemeester,

In de afgelopen periode hebben VoorNijmegen.NU en het CDA met veel inzet gewerkt aan bijgevoegd initiatiefvoorstel 'Geef Nijmegen haar Stolpersteine'. Hierbij bied ik u en de collega raadsleden dit initiatiefvoorstel aan.

Wij hopen dat u het voorstel met genoeg enthousiasme tot u zult nemen en we zien uit naar de bespreking ervan in de raad.

Hartelijke groeten namens de initiatiefnemer,

Paul Eigenhuijsen
Voornijmegen.nu

Mark Buck
CDA Nijmegen

Initiatiefvoorstel aan de gemeenteraad Nijmegen

‘Geef Nijmegen haar Stolpersteine’ .

Houdt de herinnering levend aan hen wiens leven werd ontnomen.

Ingediend door:

Paul Eigenhuijsen (Voornijmegen.nu)

Mark Buck (CDA Nijmegen)

Geschreven door:

E. van den Heuvel

H. Veltmeijer

Inhoudsopgave:

1. Inleiding	4
2. Stolpersteine (Struikelstenen).....	4
3. Wettelijk kader of beleidskader	5
4. Voorstel	5
5. Financiën.....	6
6. Uitvoering en communicatie.....	6
7. Beslispunten.....	6
8. Deelnemende gemeenten	6
9. Slotwoord.....	6

1. Inleiding

Op 27 januari 2020 werd de bevrijding van Auschwitz door het Russische leger herdacht. Het kamp wat in 1940 werd opgericht om tegenstanders van nazi Duitsland, veelal joden, zo snel mogelijk gevangen te zetten dan wel te doden. Hieronder bevonden veel Nijmegenaren waaronder ook 449 Joodse Nijmegenaren die vanuit onze stad gedeporteerd waren...

Auschwitz was een van de vele kampen die nazi Duitsland hiervoor had ingericht. 1.1 miljoen mensen stierven hier door vergassing of door executie. Daarnaast kwamen er 200.000 mensen om door ziekte of uitputting. Van de 449 Joodse Nijmegenaren zijn velen nooit meer teruggekomen.

De stad Nijmegen heeft destijds weinig gedaan om de deportaties te voorkomen. Het gemeentelijk apparaat heeft zelfs in deze periode steun verleend aan de Duitse bezetter die verder ging dan alleen het aanstellen van een NSB burgermeester, aldus de burgemeester van Nijmegen in de Gelderlander¹.

De Kitty de Wijzeplaats is een eerste stap naar herinnering, maar maakt het verhaal van de mensen niet levend. Met de Stolpersteine meent Voornijmegen.nu dat het verhaal van de persoon verteld wordt.

Met dit initiatief willen wij deze mensen terugbrengen naar huis, hun verhalen verteld laten worden en mensen met elkaar in gesprek laten komen over het leed wat er "om de hoek" heeft plaatsgevonden.

Met dit initiatiefvoorstel:

Stelt de gemeenteraad van Nijmegen vast vanuit welke huizen er mensen zijn gedeporteerd en wanneer. Aan de hand hiervan geeft de raad opdracht om voor elk persoon een Stolperstein aan te brengen bij elk betrokken huis, het betrokken huis betreft de laatste officiële verblijfplaats. Dit geldt dus niet voor het onderduik, tijdelijk of arrestatieadres.

2. Stolpersteine (Struikelstenen)

'Stolpersteine' is een project van de Duitse kunstenaar Gunter Demnig (1947, Berlijn). Hij brengt gedenktekens aan in het trottoir voor de huizen van mensen die in de Tweede Wereldoorlog verdreven, gedeporteerd, vermoord of tot zelfmoord gedreven zijn. Deze Stolpersteine (letterlijk: 'struikelstenen') herinneren onder andere aan de joden die in deze huizen hebben gewoond. De kunstenaar noemt ze 'Stolpersteine' omdat je erover struikelt met je hoofd en je hart, en je moet buigen om de tekst te kunnen lezen.

Op de stenen zijn in een messing plaatje, de naam, geboortedatum, deportatiedatum en plaats en datum van overlijden gestanst. De stenen (10 x 10 cm) worden door de kunstenaar zelf en een medewerker met de hand gemaakt en geplaatst met medewerking van de gemeente².

¹ De gelderlander d.d. 27-01-20

² <https://www.loods24rotterdam.nl/stolpersteine/>

Plaatsing 3 Stolpersteine

3. Wettelijk kader of beleidskader

Conform de 'Verordening naamgeving en nummering (adressen) 2011' artikel 1.G is de gemeenteraad bevoegd de openbare ruimte te benoemen en aan te passen.

Artikel 1.g: openbare ruimte : door het college als zodanig aangewezen en van een naam voorziene buitenruimte die binnen één woonplaats is gelegen.

4. Voorstel

In de vier jaar dat de oorlog in Nijmegen plaatsvond, zijn 449 Nijmeegse joden vermoord in de concentratiekampen. Velen werden uit huis gehaald in de wetenschap dat ze nooit meer zouden terugkeren. Het is nu tijd om ze in beeld te brengen. Dit gebeurt al op de Kitty de Wijzeplaats, een monument ter nagedachtenis aan de omgekomen Joodse burgers.

Door het monument is al inzichtelijk wie de personen zijn, nu is het zaak om ze vereeuwigen op een Stolperstein voor de deur van hun laatste woning. Hiermee wordt niet bedoeld waar men naartoe is verplaatst maar de laatste woning waar men woonde in de wijk.

Voor elke steen zullen er een aantal gegevens beschikbaar moeten zijn:

1. De informatie die inzichtelijk moet worden om een steen te kunnen maken (per persoon)
 - Naam
 - Geboortedatum
 - Deportatiedatum
 - Plaats en datum van overlijden
 - Deze informatie is te vinden op www.oorlogsdodennijmegen.nl. Deze is nog niet dusdanig specifiek dat deze 1 op 1 toepasbaar is.
 -

5. Financiën

Binnen het programma Cultuur en cultureel Erfgoed bestaat de reserve Beeldende kunst in de openbare ruimte / 1% regeling Beeldende kunst. De omvang van deze reserve bedraagt op 31-12-2019 € 526.000 en biedt hier dus ruimte voor. Het voorstel is om de realisatie van de Stolpersteine uit dit budget te betalen. De verwachting is dat de Stolpersteine in totaal € 112.000,- gaan kosten. Navraag bij de gemeentelijke afdeling Stadsbeheer leert dat plaatsing kosteloos kan, mits deze meeloopt in het reguliere planningsproces van de afdeling.

6. Uitvoering en communicatie

Het college kan opdracht geven de Stolpersteine neer te leggen. Het is wenselijk dit te doen nog binnen het herdenkingsjaar 75 jaar bevrijding Auschwitz. Ook dient het college de huidige bewoners van de aangewezen adressen vooraf te informeren over het voornemen de Stolpersteine te plaatsen.

7. Beslispunten

1. Het college opdracht te geven om, in overleg met deskundige historici en op basis van de lijst oorlogsdoden Nijmegen, te komen tot een uitvoeringsvoorstel voor plaatsing van de Stolpersteine, zo mogelijk nog in 2020;
2. Het college opdracht te geven om op basis van de opgestelde lijst, onderbouwd met geboortedatum, deportatiedatum, plaats en datum van het overlijden, met een raadsvoorstel te komen inzake de plaatsing van deze Stolpersteine.
3. Als dekking hiervoor in te zetten budget "reserve Beeldende kunst in de openbare ruimte".
4. Het college te vragen om de raad per brief te informeren over de voortgang.

8. Deelnemende gemeenten

In Nederland zijn op dit moment ca 170 gemeenten die de Stolpersteine hebben ingevoerd. Denk hierbij aan o.a. Arnhem, Beek, Cuijk³, Amsterdam, Utrecht, Venlo, Grave en Eindhoven⁴.

Dat het aantal stenen in Nederland blijft groeien, blijkt wel uit het feit dat de gemeente Utrecht het aantal stenen eind 2019 nog heeft uitgebreid.

9. Slotwoord

Woorden moet je een vervolg geven, Spijt betuigen is een eerste stap. Deze spijt omzetten in daden is hetgeen wat de spijt waarde geeft. Het verleden van deze stad is waar we vaak trots op zijn, maar ook de zwarte pagina's hebben de stad gemaakt zoals die nu is. Laat de mensen die gestorven zijn in op deze zwarte pagina's niet samen met hun verhalen verloren gaan.

Graag wil ik iedereen bedanken die bijgedragen heeft aan geleverd aan dit initiatiefvoorstel. Speciale dank gaat uit naar Hans Veltmeijer en Paul Eigenhuijsen. Niet vergetende de historici Willem Oosterbaan, Leo van den Munkhof en Jan Brauer.

Tevens een speciale dank Frank van Gelderen van Loods²⁴ te Rotterdam.

³ <https://www.gelderlander.nl/cuijk/ook-cuijk-krijgt-volgend-jaar-struikelstenen~a90fee6a/>

⁴ https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_Nederlandse_gemeenten_met_Stolpersteine

Bijlage 1:

Er zal nog heel wat overleg gevoerd moeten worden omdat er nogal wat vragen beantwoord moeten worden. Hieronder een aanzet gedaan door Leo van den Munkhof en Willem oosterbaan .

1. Sommige personen zijn vlak voordat zij werden gedeporteerd meestal gedwongen **verhuisd**. Als voorbeeld: Kitty de Wijze, naar wie het pleintje vernoemd is, verhuisde ruim een maand voor haar gang (en die van haar drie zussen) naar Westerbork van hun huis aan de Graafseweg naar de Joh. Vijghstraat, omdat hun eigen (huur)huis gevorderd werd. Het huis aan de Graafseweg was hun echte home, waar ze ook al hun spullen hadden moeten achterlaten. In de J Vijghstraat zou overigens toch een steen moeten komen, omdat op dat adres ook anderen weggevoerd zijn. Ander voorbeeld: Abraham Mendes da Costa verhuisde van de Dr. Jan Berendstraat naar de Hugo de Grootstraat en kort daarna werd opgepakt.

2. Sommige personen zijn niet lang, soms maar enkele maanden voordat ze werden opgepakt **de stad uit gegaan**. Denk aan rabbijn Salomons of aan de families De Vries en Lezer, die gedwongen naar Amsterdam verhuisden. Een enkeling keerde terug naar zijn of haar geboortestreek, zoals Michiel van Thijn die terugging naar Eibergen of Esther van Zuiden die terugging naar Eindhoven; beiden doken daar vervolgens onder.

3. Andersom gebeurde het ook: er waren er die **terugkeerden naar hun familie in Nijmegen** en hier werden opgepakt: goed voorbeeld is Femia Gotlieb, die hierheen kwam en met een deel van haar familie werd opgepakt, maar niet wordt vermeld op de site Oorlogsdoden en evenmin op het gedenkteken. 4. En dan zijn er nog de velen die **vanuit elders onderdoken in Nijmegen**, veelal omdat ze in deze stad verwanten hadden. Velen van hen zijn hier door de Nijmeegse politie opgepakt en in die zin zijn de adressen waar dat gebeurde ook 'schuldig' en 'bevekt'. Wat daarmee te doen?

5. Bij sommige adressen heeft na de oorlog een **omnummering** plaatsgevonden. Diezelfde Kitty verhuisde naar de J. Vijghstraat 60, maar dat is nu een ander nummer. Deze gegevens hebben wij soms, maar we hebben dit niet systematisch onderzocht. Ook op o.a. de Graafseweg zijn de nummers veranderd, althans gedeeltelijk.

6. Soms is de **straatnaam gewijzigd**. Meerdere Joden zijn van het pand aan de Hugo de Grootstraat 29 afgevoerd. Op site Joods Monument bijvoorbeeld staat hierbij een foto afgebeeld van het huidige pand met dat nummer. Maar dat gedeelte van de huidige Hugo de Grootstraat heette toen helemaal niet zo (nl Rosendaelstraat). Het pand waar de mensen zijn weggevoerd is in 1944 in brand gestoken en op die plek zijn nooit meer nieuwe huizen gebouwd (er staat een school). Er woonden ook gedeporteerde Joden in de Korte en in de Lange Burchtstraat. Het zal nog onderzoek vergen, denk ik, om te kijken wat de nummering is geworden nadat die twee straten één straatnaam hebben gekregen.

7. Dan zijn er nog de **gebombardeerde straten**, zoals de Houtstraat en de Stikke Hezelstraat of de verdwenen straten in die omgeving, zoals de Kerktrappen. Het vergt onderzoek, dat wij, vrees ik, niet allemaal kunnen doen. Ik weet wel dat Rob Essers een deskundige is op straatnamengebied; misschien weet hij ook nog meer van de omnummering.

8. Nog een punt: wij hebben onze lijst wel vergeleken met de gegevens op de site Oorlogsdoden, maar niet met het paneel dat hangt op de Kitty de Wijzeplaats. Dat te doen zal overigens niet veel werk vergen. Wij hebben een enkele keer moeite met de **criteria** van de site Oorlogsdoden: wanneer is iemand een 'Nijmeegs' oorlogsslachtoffer? Zo worden er op de site wel een enkele keer personen vermeld die hier hun wortels hadden maar al rond 1920 waren vertrokken; maar weer niet slachtoffers die hier al vanaf 1926 woonden en in 1940 vertrokken. Maar het zal heel moeilijk zijn hier een precies criterium te bepalen.